

Harsányi László

Az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület és a Művészakció (1939–1944)

Darányi Kálmán miniszterelnök 1938. március 5-én elmondott győri beszédében a fegyverkezési program meghirdetése mellett azt is leszögezte, hogy Magyarországon van zsidókérdés, és ezt a problémát törvényes úton rendezni kell. 1938. május 29-én életbe lépett az úgynevezett első zsidótörvény (1938:XV. tc.) „a társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról”, amely egyes értelmiségi munkakörökben 20%-ban korlátozta a zsidók számarányát.¹ Az 1939-ben elfogadott második zsidótörvény (1939:IV. tc.) indoklása szerint a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szólt; ez már 6%-ban korlátozta a zsidónak minősített magyar állampolgárok arányát az értelmiségi pályákon.² Számos területen azonban a zsidó munkavállalók kiszorítása a munkahelyekről, egyáltalán az élet és a boldogulás különböző területeiről ennél az aránynál sokkal nagyobb volt már ekkor is.³

Bánóczi László,⁴ a Művészakció egyik vezetője 1941-ben így emlékezett erre az időszakra: „Az első zsidótörvény még törvény se volt, amikor a színházak egy része már végre is hajtotta [...]. Mire a második zsidótörvény megszületett, már semmi végrehajtnivaló nem maradt, vagyis pontosan a színházak területén a „gleichschaltolást” mindennél alaposabban és nagyon iparkodó gyorsasággal végezték el.”⁵

Az első zsidótörvényt követő néma csendet, vagy éppen zajos helyeslést alig törte meg más hang. Éppen ezért kell itt is megemlíteni annak az 59 magyar értelmiséginek a tiltakozását, akik a különböző lapokban megjelent deklarációjukban így írtak: „Mi magyar írók, művészek, és a tudomány munkásai, különböző világnézetek és pártállások szószólói, különféle társadalmi rétegek szülöttei és tagjai, akik a legkülönbözőbb hivatásokban és munkakörökben dolgozunk, akik valamennyien az évezredes magyar művelődés megtartásának és gyarapításának rendeltetését vettük örökbe, mi, akik valamennyien keresztény családok leszármazottai vagyunk, az emberi becsületérzés és igaz kereszténység, a józanság és hazafiasság magától értetődő egységével és szilárdságával emeljük föl szavunkat az állampolgári jogegyenlőség elvéért, melyet az úgynevezett „társadalmi egyensúly hatályosabb biztosításáról” szóló törvényjavaslat” megvalósulása esetén törölne a magyar alkotmányból.”⁶

1938-tól kezdve a zsidótörvények negatív hatásainak enyhítésére, a zsidók megsegítésére olyan intézmények, programok születtek, mint például az OMZSA (Országos Magyar Zsidó Segítő Akció) és a MIPI (Magyar Izraeliták Pártfogó Irodája).⁷ A Hevesi Simon⁸ neológ rabbi javaslatára és elnökletével 1909-ben megalakult Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület (OMIKE) csatlakozott ezekhez a kezdeményezésekhez. Érdeemes megjegyezni, hogy az OMIKE a neológ hitközség(ek) aktivitásának eredményeként jött létre. Az egységes zsidó felekezet 1868-as szakadását követően (ortodoxok,

neológok, statusquo ante) a neológ közösség vált a magyar közéletben meghatározóvá intézményeiben és hatásában is.

Az OMIKE 1939 októberében indította Művészakcióját azzal a céllal, hogy egyrészt a magyar zsidóságot „megtartsa azon a kulturfokon, melyre annak eddigelé felemelkednie sikerült”,⁹ másrészt azokat a zsidó képzőművészeket, írókat, zenészeket kívánta munkához, jövedelemhez, és – nem mellékesen – bemutatkozási lehetőséghez juttatni, akik a zsidótörvények következtében kiszorultak a korábban számukra is nyitott intézményekből. A Művészakció tevékenysége kevéssé ismert a széles nyilvánosság előtt, még a hazai zsidó közösség sincs tudatában e kezdeményezés korabeli jelentőségének. A kutatás feladata ezért – egyebek mellett – az, hogy dokumentumokkal bizonyítsa: a magyar zsidóságnak volt egyfajta válasza 1939–1944 között a diszkriminatív rendelkezésekre.

Aszódi Weil Erzsébet: Falusiak pesten

Az OMIKE Művészakciója

Az elmúlt években született ugyan néhány tanulmány,¹⁰ illetve egy fontos forráskiadvány¹¹ az OMIKE működéséről, mégis az állami levéltárak és hitközségi irattárak, könyvtárak, múzeumok e működést leíró dokumentumainak feltárása, feldolgozása a mai napig nem, vagy csak nagyon részlegesen történt meg. Az eddig feltárt korabeli dokumentumokból nyomon követhető, hogy Magyarországon – már a 19. század második felében – megfogalmazódott egy zsidó kultúregyesület létrehozásának gondolata. Első alkalommal Löw Lipót¹² vetette föl ennek lehetőségét 1865-ben, szinte egy időben (1860) a Párizsban megalakult Alliance Israélite Universelle-lel. Többszöri kísérlet után 1909-ben alakult meg az OMIKE, elsősorban közművelődési feladatok ellátására; emellett szociális funkciók betöltésére is nemegyszer rákényszerült. A várakozást és az ennek megfelelő sikert jelzi, hogy 1913-ra a taglétszám már megközelítette a 6000 főt.¹³ A felolvasó- és kultúrestek mellett könyvtárakat működtettek, majd 1911-től a Mensa Academicán diákékeztetést biztosítottak. A numerus clausust¹⁴ követően az 1920-as években az OMIKE nemcsak a Mensa háború előtti tevékenységét újította meg, hanem ezen túl a külföldi egyetemeken, főiskolákon tanuló zsidó fiatalok támogatására is szervezett gyűjtéseket. 1933-ban megnyitották az OMIKE ifjúsági templomát. Folyamatosan szerveztek kulturális és művészeti eseményeket. Tevékenységének kiszélesítésére az OMIKE vidéki fiálékat hozott létre, például Békéscsabán, Debrecenben, Salgótarjánban, Törökszentmiklóson.

Az OMIKE egész tevékenységében – a kezdetektől fogva – nagy jelentőségű volt a kultúra szinte minden területén kifejtett munka. Már 1911-ben megnyitották az OMIKE könyvtárát 2000 kötettel, folyamatosan rendeztek előadásokat, felolvasóesteket; almanachot adtak ki. Az OMIKE támogatta a korszak egészében fontos szerepet betöltő zsidó folyóiratot, a *Múlt és Jövőt*. Az 1910-es években folyó kulturális tevékenység értékviszonyait talán a Hevesi Simon *Új kulturális munka* című cikkében leírtak foglalják össze legjobban: „Minden korszak a maga fejével gondolkodik és a maga fejével téved. Azok az elvek és alapfogalmak, melyeket örök igazság gyanánt tisztelni megtanultunk, ki vannak téve a korszerű elméletek ostromának. Számot kell vetnünk önmagunkkal, hol van az összehangolódás határvonala az örök igazságok és a korszalmékek között.”¹⁵

A numerus clausus bevezetése után, mivel ennek nyomán nem vettek fel zsidó növendékeket a Képzőművészeti Főiskolára, 1921-ben létrehozták az OMIKE képzőművészeti szabadiskoláját. Az iskola vezetői olyan rangos művészek voltak, mint Fényes Adolf és Magyar-Manheimer Gusztáv. Nagyon fontos év volt a képzőművészeti programok szempontjából 1924. Ekkor jelentették meg az OMIKE Haggadáját,¹⁶ amelyet Zádor István 25 rajza illusztrált, és ennek az évnek a termése az a mappa, amely 12, az OMIKE által felkarolt zsidó művésztől tartalmaz eredeti rajzokat. 1926-ban Weiller Ernő¹⁷ ügyvezető alelnök így értékelte az OMIKE Kultúrotthonának munkáját: „Kulturális kérdésekben az OMIKE, hivatásának megfelelően, a magyar zsidóság centrumává fejlődött, mert az ország bármelyik hitközségében rendeznek kulturális előadásokat, az OMIKE vezetőségének tanácsát, támogatását minden alkalommal kikérik.”¹⁸

Az 1920-as évek végére egyre sűrűbbé váltak a kulturális rendezvények, sorra alakultak a különböző kulturális szakosztályok, részlegek. 1933-ban nagyszabású kiállítás nyílt a fiatal művészgárda bemutatására. 1935-ben rendezte meg az OMIKE a Dohány utcai zsinagógában nagyszabású oratóriumestjét, amelynek fő attrakciója Ernest Bloch *Avodat*

Hakodesh [Szent Szolgálat] című műve volt. 1936-ban nyitották meg a Hollán utcai új kultúrtermet, amely később a Művészakció hangversenyeinek adott otthont. Utólag azt mondhatjuk, még időben, mivel a vészterhes események 1938-ban felgyorsultak. Az első zsidótörvényt követően – alig is lepezve, hogy létének egyik fő célja éppen e törvény végrehajtása – létrejött a Színművészeti és Filmművészeti Kamara.¹⁹ A kamara csak korlátozott számban vett fel tagjai közé zsidó származású színészeket és színházi dolgozókat, majd az egymást követő szigorítások nyomán egyre-másra jöttek a kizárások. Aki viszont nem lehetett kamarai tag, vagy elvesztette tagságát, annak nem volt lehetősége színpadra lépni. Levéltári források arra utalnak, hogy megkezdődött a zenekamara szervezése is, de az végül nem jött létre. (Ennek története és a „kudarc” oka, valamint a tervezet szerzőjének, Dohnányi Ernőnek az ügyben játszott szerepe egyelőre ismeretlen, további kutatásokat igényel.)²⁰

Az egyre kritikusabb helyzet mozgásba hozta az érintett zsidó értelmiségieket, majd a meglévő zsidó intézményeket is. Fellegi István, a soproni és a kaposvári színház rendezője így ír erről: „...e sorok kizárólagos célja a magyar társadalom figyelmét felhívni arra, hogy szent kötelessége, történelmi kötelessége, talán legfontosabb tennivalója, hogy ne hagyja elpusztulni a soraiból való művészeket.”²¹

1938 októberében a *Múlt és Jövő* közli azt a memorandumot, amely beszámol arról, hogy a Pesti Izraelita Hitközség keretei között megalakult a „Magyar zsidó irodalmi és művészeti bizottság”. A kezdeményezést és a programot nagy számban üdvözölték olyan kiváló művészek, mint például Ámos Imre, Erdei Viktor, Jándi Dávid, Kádár Béla, Scheiber Hugó, Szín György és sokan mások.²²

1939 májusában életbe lépett a második zsidótörvény, amely 6%-ban határozta meg a zsidónak minősített magyar állampolgárok arányát – egyebek mellett – a művészi pályákon. Számos eljárás, rendelkezés vagy a „korszellemnek való megfelelés”, az állásokért folyó verseny ezt az arányt a valóságban már nagyon korán a numerus nullus felé szorította. A *Magyar Zsidók Lapja* arról számolt be a nyár végén, hogy 4000 újságíró, színész stb. veszti el állását.²³ 1939 októberében a *Múlt és Jövő* visszatért az egy évvel korábbi kezdeményezésre, és beszámolt a Pesti Izraelita Hitközség keretében elképzelt „művészeti bizottság” sikertelenségéről. A festőművész Bálint Rezső jegyezte cikk az adott korban és helyen igen keményen fogalmazott: „A memorandum benyújtása óta egy év telt el. Közben országok tolódtak el, a háború is megindult. A mi ügyünkben nem történt semmi. [...] A művészek ügyét teljesen a koldusfrontra terelték.”²⁴

A háttérben komoly egyeztetési munka folyhatott (erről korabeli dokumentum még nem került elő, de az eredmény erre utal), mert ugyanebben a hónapban megjelenik az OMIKE Művészakciót elindító bejelentés. A felhívást az OMIKE teljes vezérkara²⁵ jegyezte. Érdemes kiemelni a szövegből néhány gondolatot: „A mai súlyos idők új és fokozottabb feladatokat hárítanak az OMIKÉ-re, amely hagyományaihoz híven ma is vállalkozik arra, hogy intézményesen gondoskodik a magyar zsidóság kulturális életszükségleteinek kielégítéséről. A nemes cél érdekében az OMIKE művészakciót indít [...]. A Művészakció célkitűzései: [...] a magyar zsidóságot megtartsa azon kultúrfokon, melyre annak eddigelé felemelkednie sikerült; és hogy tagjai számára rendezendő kultúresteken és kultúrmatinékon szóhoz juttassa a zsidó magyar előadóművészeket...”²⁶

1939 novemberében megalakult a Művészakció legfőbb irányító szervezete, az „OMIKE Kultúrtaácsa”. Első elnöke Ribáry Géza,²⁷ majd az ő halála után Stern Samu,²⁸ elnök-

helyettese Csergő Hugó volt. A Kultúrtaács 46 tagból állt, és a következőképpen tagozódott: OMIKE vezetősége (5 tag), Pesti Izraelita Hitközség (6 tag), pénzügyi bizottság, számvizsgáló bizottság és művésztagok (színészek, zenészek, írók, újságírók, képzőművészek). A Művészakció vezetője Bánóczy László igazgató, a művészakció két nagy tagozatának – a prózáinak és a zeneinek – művészeti vezetői Bálint Lajos és Komor Vilmos voltak.²⁹

A Művészakció bevételét nem a belépti díjak jelentették – ilyenek nem voltak. Az előadásokra ugyanis az OMIKE azon tagjai nyertek bebocsátást, akik a Művészakció pártoló tagjainak jelentkeztek, és a pártoló tagság díját kifizették. Ők ezután lehetőséget kaptak az előadások „díjmentes” látogatására. Ez például az 1939/1940-es évadban azt jelentette, hogy a tagsági díj befizetésének fejében a pártoló tag 24 különböző előadásból válogatva 24 befizetett pengő fejében 24 fenntartott helyet vehetett igénybe.³⁰

Előadások

1939. november 11-én megtartották a Művészakció első előadását a Wesselényi utcai Goldmark Teremben, amely ettől kezdve a Művészakció otthonává vált, osztozkodva a Pesti Izraelita Hitközség Hollán utcai dísztermével, valamint a Bethlen téri színházteremmel. Az előadást Ribáry Géza nyitotta meg, aki haláláig a Művészakció egészének motorja, meghatározó vezetője volt. Az első előadáson – amelyet irodalmi estként hirdettek meg – olyan nagyszerű színészek léptek fel, mint Ascher Oszkár, Bartos Gyula, Beregi Oszkár, Gellért Lajos, Kelen Dóra, Vidor Ferike és olyan írók, mint Szép Ernő és Várnai Zseni.

1939 novembere és 1944 márciusa között az említett színpadokon közel 700 előadást tartottak, színdarabokat, operákat, operetteket, kabarékat, irodalmi és artistaműsorokat. Ezeken – jelenlegi ismereteink szerint – 184 színész (nem számítva Lakner bácsi gyermekszínészeit), 112 zenész (énekes, hangszeres szólista, karmester, zenekari és énekkari tag), 20 író, költő, újságíró lépett fel, közöttük nagy számban a magyar kultúra kiemelkedő képviselői.

Ami az előadások számát illeti, már 1940 áprilisában elérték a 100. előadást. Ez mindenképpen jelentős siker, de az idáig vezető út nem volt zökkenőmentes. Ribáry Géza fel is panaszolja a gondok egy részét az 1940 márciusában tartott „Reprezentatív esten”: *„A zsidó magyar társadalom szívére építettünk, amely nem maradhat érzéketlen akkor, amikor támogatását kitűnő művészeink megmentése érdekében kérjük. Amikor megállapítom, hogy feltevéseinkben általánosságban nem is csalódtunk, akkor őszintén be kell vallanom, hogy a megértés és az áldozatkészség tekintetében táplált reményeink nem minden vonatkozásban teljesültek. Különösen társadalmunk vezető rétege maradt távol eddigi előadásainktól, holott művészeink számára minden anyagi szemponttól eltekintve is igen nagy megnyugvást jelentett volna, ha azt látjuk, hogy nemcsak a színpad nívója marad a régi, hanem a közönségük is.”*³¹

Az első évad végén Ribáry Géza mérlegre teszi az elképzeléseket és teljesítményeket. Volt rossz és jó hír egyaránt. A rossz hír – nem váratlanul – a Művészakció anyagi, pénzügyi alapjának törékenysége: *„...előállott egy jelentékeny deficit, amely bennünket arra kényszerít, hogy a tagdíjhátralékok behajtását erélyesen, ha kell, bírói úton is szorgalmazzuk.”*³²

A mérleg anyagi oldalához képest a mérleg erkölcsi oldalán – ahogy Ribáry fogalmaz – van ok az elégedettségre: a 125 előadás megtartása, a nagyszámú kiváló előadóművész felléptetése és a 40 ezer látogató. Emellett elégtételt jelentett az előadásokat látogatók egyértelmű elismerése. Az erkölcsi mérleg aktív (tehát pozitív) oldala olyan erős, hogy azt a passzív oldal nem ronthatja le. Az érthető technikai, szervezési problémák mellett legérzékenyebben az érintette a szervezőket, hogy voltak, nem is kevesen, akik a tagságot vállalták ugyan, de az előadásokat nem látogatták, másrészt olyanok is, akik a befizetési felszólításokra „*a legválogatottabb gorombaságokat vágták fejünkhöz*”.³³ Elismerve mindezeket a problémákat, ezeknél talán komolyabb ügyben tesz fel kérdést a *Képes Családi Lapok* két, egymást követő szeptemberi száma. (A cikkeknek nincs aláírójuk.): „...*felette sikerült a rendezőségnek egy bizonyos zárt kör számára dolgozni. [...] történt-e csak akár egyetlen megmozdulás is, amely a zsidóság anyagilag elesett tömegeinek lehetővé tette ezeknek az előadásoknak a látogatását?*³⁴ (...) *Azok is élvezhessék a zene és irodalom „lelki üdülést, felfrissülést és erőt nyújtó áldásait”, akiket a zsidótörvény oly mértékben sújt, hogy pénzt ilyesmire adni nem tudnak...*”³⁵

Van persze másfajta konfliktus is: a *Képes Családi Lapok* egy olvasója felpanaszolta, hogy „kitértek” is szerepelnek az OMIKE műsorán.³⁶ Bánóczi László válaszában közli, hogy minden szereplőnek írásos nyilatkozatot kell adnia arról, hogy az izraelita felekezet tagja.³⁷ Ebből az ügyből nagyobb sajtópolémia robbanhatott ki a zsidó lapokban, mert erre és csak erre reagál a *Magyarság* című szélsőjobboldali lap is, megjegyezve: ha nem tűrik meg a kitért zsidókat a saját színpadukon, „*akkor tűrjünk-e zsidó művészt a mi színpadainkon?*”³⁸

1941 elején az anyagi gondok részbeni orvoslására az OMIKE Kultúrtańácsa megalapította az OMIKE Művészakció Barátai Egyesületet, megválasztva vezetőjéül Stern Samut, a Pesti Izraelita Hitközség elnökét. Arra kérték a tehetősebb hittársakat, hogy támogatásukkal biztosítsák a Művészakció működőképességét. A Művészakció barátainak sorába azok kerülhettek be, akik legalább 500 pengő védnöki vagy 200 pengő alapítói adományt fizettek, vagy akik egy éven át vállaltak havi 20 pengő hozzájárulást, illetve akik szereztek legalább három alapítót, védnököt, barátot.³⁹ (Ekkor az OMIKE körülbelül 3000 pártoló tagjának tagságdíj-befizetése, a durván 72 ezer pengő nem volt elegendő a Művészakció fenntartására.) Az anyagi problémák részbeni orvoslására azután több díszelőadást rendeztek a Művészakció keretében, a kiemelt anyagi terheket vállaló támogatók számára. Mindenesetre az 1940/1941-es évad az egyre szörnyűbb külső körülmények ellenére jobban sikerült, mint a megelőző. Ezt jelzi, hogy az előadások és a látogatók száma egyaránt emelkedett. A 48 különböző műsor 141 előadást ért meg, és ezeknek összesen 60 ezer látogatója volt. A zsidó sajtó – hiszen más újságok, folyóiratok csak elvétve foglalkoztak a Művészakcióval – reagál is a sikerre. A hangvétele megítéléséhez persze tudomásul kell vennünk mindazokat a körülményeket, amelyek között a magyar zsidóság élt, miközben a folytatásról és a végről nem volt, nem lehetett tudomásuk. Ez akkor is igaz, ha tudjuk, hogy a férfiak egy része megkezdte munkaszolgálatát, és szivárogtak információk arról is, hogy mi történik a megszállt lengyel és ukrán területeken.⁴⁰

Ez idő alatt tovább romlott a társadalmi és politikai helyzet. 1941 augusztusában lépett életbe a harmadik zsidótörvény. Ez az úgynevezett fajvédelmi törvény a zsidók és a nem zsidók közötti házasságot tiltotta meg.⁴¹ Ezzel egy időben közel 20 ezer zsidót minősítettek „hontalannak”, és deportáltak elsősorban Kárpátaljáról, akiknek többségét SS-egysé-

gek – ukrán milicisták közreműködésével – Kamenyec-Podolszkijban, 1941. augusztus 27–28-án megölték. A *Magyar Zsidók Lapja* 1941 novemberében – a műfajt talán szerkesztőségi cikknek nevezhetnénk – így írt: „A Goldmark terem előadásai mindenesetre egy tragikus sorsfordulatból virágzottak ki és életre hívásukban az a szempont volt döntő, hogy ne veszítsék közönségüket – és kenyérüket azok a zsidóvallású művészek, akiknek alakja mögött a megváltozott viszonyok folytán összecsapódott a függöny a nagy színpadokon. De az OMIKE művészakciója e nagyon is komoly és sajnos semmiképp nem elhanyagolható és továbbra is legalaposabban kultiválandó cél mellett önálló művészi rangra emelkedett; az OMIKE művészakciója olyan kísérlet, amely már eredmény is.”⁴²

A következő, 1941/1942-es színházi évad végén joggal állapíthatták meg a szervezők, hogy minden statisztika tovább javult. Ez egyaránt igaz az előadások számára (206) és a látogatókéra (80 ezer). Bizakodóan írtak a lapok a folytatás lehetőségéről, beszámolva például arról, hogy „tömegesen jelentkeznek az OMIKE művészakció új pártoló tagjai”.⁴³

Új bemutatók, az előadások kiterjesztése csütörtök estékre, ezek mind a látogatottság növelése érdekében megtervezett változások voltak. Az új, 1942/1943-as évadot Stern Samu nyitotta meg, aki átvette az elhunyt Ribáry Géza feladatkörét is. A megnyitóban a sikerekről is beszámolva újból áldozatvállalásra kérte a zsidóságot, hogy a Művészakciót folytatni lehessen.

Zádor István: Rembrandt műterme Amszterdamban

1943 februárjában egy érdekes, elemző cikk jelent meg *A Magyar Zsidók Lapjában*. A cikk felteszi a kérdést, hogy milyen tényezők hozták össze, milyen tényezők jellemzik az OMIKE színházát. Kitér egy sajátos, fontos okra: „...[A művészgárda] nemcsak az összes magyar színpadokról, de Közép-Európa csaknem valamennyi színpadáról egybegyűjtötte azokat a magyar származású zsidó művészeket, akik eddig a főváros nagy színpadain, a vidéki színpadokon, vagy külföldi metropolisok színpadain szereztek dicsőséget a magyar zsidó névnek.”⁴⁴ A cikk részletesen felsorolja, hogy milyen művészi (tehát színész, zeneművész, képzőművész) és nem művészi (szervező, műszaki stb.) tevékenységekben foglalkoztatnak embereket a Művészakció kereteiben. Mint ebből kiderült, összességében 700 embernek biztosították a megélhetést. Ezt az utolsó teljes évadot – folytatva az előző évadok trendjeit – nagyon magas statisztikai adatok jellemezték. Az előadások száma 261 volt, és ezeket 92 ezer néző tekintette meg.

1943 őszén az új évad indítását elemezve Csergő Hugó, az OMIKE Kultúrtaácsának elnökhelyettese arról számolt be, hogy az induláskor már 3700 jelentkezőt regisztráltak, de úgy számolt, hogy elérik, akár túl is szárnyalják az ötezres létszámot. Természetesen nem tudhatta, hogy a Művészakció „életéből” alig több mint négy hónap van hátra. Decemberben még azt jelentették be – a *Száz év zsidó magyar költői* című antológia⁴⁵ kiadásának sikerén felbuzdulva –, hogy az OMIKE Kultúrtaácsa új irodalmi akciót indít.⁴⁶ És az évad – nagy tervekkel – megkezdődött, de a viszonyok egyre szorongatóbbakká váltak. Erről és a Művészakció színházi és zenei rendezvényeinek utolsó pillanatairól így vall könyvében Bálint Lajos: „...nemcsak a társulat gyérült egyre a veszedelmes behívókkal, de negyvennégy elején már a közönségben is érezhető volt, hogy a viszonyok egyre rosszabbak. Bár az évad kezdetén minden bérletet megvásároltak, a széksorokban egyre több volt az üresen maradt hely. Épp Molière egyik komédiájának a főpróbáját tartottuk, egy Szegedről jött fiatal rendező, Horvai István vezetésével, mikor a bejárati ajtó függönye mögül néhány német katona rontott be, és szakította félbe a próbát. A színház négyéves működését ezen a napon fejezte be.”⁴⁷

Kiállítások

1939 és 1944 márciusa között hat képzőművészeti kiállítást rendeztek az OMIKE keretein belül. Az elsőt a Budapesti Zsidó Múzeumban, a következőt az OMIKE által bérelt Üllői úti kiállítóhelyiségben, majd háromszor újra a Zsidó Múzeum következett, és végül az utolsó a Budai Izraelita Nőegylet helyiségében. A kiállítások célja nem csupán, sőt esetleg nem is alapvetően az újonnan vagy esetleg valamivel korábban megszületett művek bemutatása volt, hanem a kiállított képek, szobrok árusítása is, hogy a kiállító művészek ily módon némi bevételhez jussanak.⁴⁸ Jelenleg nincs pontos adatunk arról, hogy miként jutottak kiállítási lehetőséghez a jelentkező művészek, vagy esetleg volt-e elutasítás, mert – bár vannak információk egyfajta előzsűri működéséről – a kiválasztás eljárása nem ismeretes. Összességében 165 festő, szobrász, grafikus mutatkozott be a kiállításokon, és ennek révén jutott a képek, szobrok egy részének eladásából valamilyen bevételhez. A kiállított művek száma a hat kiállításon 700 körüli volt. Pontosabban a kiállítások műtárgyjegyzékei körülbelül ennyi címet tartalmaztak, miközben ezeket elemezve láthatóvá válik, hogy sokszor ugyanaz a mű került bemutatásra az egymás utáni kiállításokon.

A kiállításokon csakúgy, mint a színházi előadások, hangversenyek, irodalmi műsorok fellépői között csak izraelita művészek mutatkozhattak be, áttértek nem. Kiszorultak tehát a bemutatkozó képzőművészek közül – hasonlóan a színészekhez és zenészekhez – azok, akik akár régebben tértek ki, akár bizonyos kétségbeesett „divathullámokat” követve, az előző években. Még így is lehetőség mutatkozott arra, hogy a 20. század első fele magyar képművészetének olyan reprezentánsai szerepeljenek, mint Jándi Dávid, Perlrott Csaba Vilmos, Scheiber Hugó, olyan, a későbbiekben meghatározóvá vált művészekkel együtt, mint Ámos Imre, Schönberger Armand vagy Vajda Lajos.⁴⁹

A Művészakció kiállításainak megszervezése sem ment könnyen. Az OMIKE patronálása előtt, tehát 1938 végén – 1939 elején csak arra telt az energiákból, hogy létrejöjjön egy olyan képeslapsorozat, amely tíz zsidó témájú képes levelezőlappól állt. Sós Endre cikkében prófétai szavakkal írja le – túlértékelve mindazt, ami addig történt – ezen akció fontosságát: „Az első zsidó tárgyú képes levelezőlap-sorozat itt van. Most már kizárólag a zsidó közönségen a sor, hogy teljesítse az idő parancsát: mecénási kötelezettségét, filelés művészetpártolói hivatását. Ha nem teljesíti, a zsidó művészekre pusztulás vár.”⁵⁰ Mindeközben az első zsidótörvény megjelenése, valamint a színészkamara megszervezése a képzőművészet területén sem maradt hatás nélkül. Nem világos, hogy kormányzati oldalon milyen elképzelések körvonalazódtak a képzőművészeti élet megrendszabályozására, de a politikai szélsőjobb mindenesetre e területen is megkezdte a követelések megfogalmazását. Erre utal a *Magyarság* című lap 1939. eleji cikkének részlete is: „A jobboldali művészek a magyar képzőművészet egészséges fejlődése érdekében írásban fektették le a gyógymódokat és személyesen adták át a kultuszminiszternek. A súlyos beteg magyar képzőművészet életben tartásához műtétet javasoltak, a kamara felállítását.”⁵¹

A képzőművészeti kamara végül nem jött létre, de a zsidó művészek fokozatosan eltűntek a különböző kiállításokról. Nyilván az egyre romló gazdasági viszonyok, a háborús készülődés sem kedvezett a festmények, szobrok „piacának”. Ily módon az OMIKE-kiállítások megszervezése sok, a maradék képzőművészeti piac más szegmenseiből kiszorult művész számára nagyon komoly esélyt adott, sőt nemegyszer az egyetlen lehetőséget jelentette a művészi lét biztosítására.

A jelenleg nem ismert technikájú zsúrizés mellett valamiképpen szabályozták a művek eladását. Erre mutat, hogy a megtalált műtárgyjegyzékek minden kiállított festmény, rajz, szobor árát közölték. Az árak mértékének reális volta nehezen ítélné meg. A rajzokat általában 100 pengő alatti áron hirdették meg, a festmények ára általában több száz pengő volt, a szobroké széles sávban szóródott. (A legmagasabb árat a festmények közül Gimes Lajos egyik képe érte el – igaz, 1944 elején –, 2500 pengőt. Ennél is feltűnőbb, hogy Farkas Aladár egyik szobrát 1943-ban 6000 pengős árban regisztrálták.)

A *Magyar Zsidók Lapja* az első, 1939. decemberben megnyílt kiállítás sikeréről szóló beszámolójában több ezer látogatóról írt, valamint arról, hogy „az erkölcsi siker mellett az anyagi sem maradt el”.⁵² A beszámoló szerint majd mindegyik művésztől vásároltak a látogatók alkotásokat, és nemcsak a maguk számára, hanem a Zsidó Múzeum gyűjteményébe is. Fontos következtetésre jut Naményi Ernő⁵³ a *Libanon* című lap hasábjain a kiállításról szóló beszámolójában: „A művészetet a művészek felekezeti hovatartozósága szerint osztályozni nem lehet. Ez a kiállítás is bizonyítéka ennek a ténynek. Nem zsidó művészetet talál ebben a látogató, hanem a magyar művészek különböző megnyilvánu-

*lásainak kis gyűjteményét, amely teljes egészében a magyar művészet jellemvonásait viseli magán.*⁵⁴

Érdeemes megemlíteni, hogy már az első kiállítás kísérőiként megszervezték azokat a zenédélutánokat, amelyek sikeresen növelték a képek és szobrok eladási intenzitását. Ezek az akciók azután megmaradtak az összes következő kiállítás kísérő rendezvényeiként.

A második kiállítás – mint arról a sajtó beszámolt – mindenben felülmúlta az első sikerét, ahogyan fogalmaztak, a 130 kiállított kép és szobor jelentős művészi értékkel bír. (A kiállítást olyan művészek szervezték, mint Hermann Lipót és Zádor István.) Némileg kritikusabb hangot üt meg egy másik ismertetés, amelynek szerzője – Major Dezső⁵⁵ – így fogalmaz: „A kiállítás anyaga jellemzően példázza annak a lehetőségét, hogy szükség esetén a művészpólitikai szempontok felfüggeszthetők, és előtérbe állíthatók a szociális tendenciák, amelyek a mai időkben parancsoló szerepet is játszanak.”⁵⁶

Egy másik vita is keresztülmetszette az OMIKE képzőművészeti kiállításainak történetét. Ennek a vitának az ütközési felülete az volt, hogy a kiállítások a magyar művészetet olyan módon (is) reprezentálják, hogy a kiállított művek témái szabadon, teljes egészében és kizárólag a művész ízlésétől, hangulatától függenek-e, vagy tegyenek eleget annak a másik kívánságnak, hogy minél több zsidó tárgyú mű kerüljön bemutatásra. Ez utóbbi „elvárásnak” tettek részben eleget például a harmadik kiállításon megjelenő képek, szobrok. Így ír erről, nem kis elégedettséggel, *A Magyar Zsidók Lapja*: „Bibliai jelenetek, zsidó típusok, zsidó könyvcsendéletek, a zsidó népelet jelenetei ihletik meg festőművészeinket, szobrászainkat pedig Mózes alakja inspirálta.”⁵⁷ Ugyanez a lap a következő, 1943 áprilisában megnyíló, negyedik kiállításról érkekezve egészen máshová helyezi a hangsúlyt: „Újból beigazolódik, hogy nincs felekezeti piktúra, csak jó, vagy rossz művészet van, de az azon felül, hogy európai, csak annak a földnek a lelkiségét tükrözheti, amelyen az alkotó művész él. Itt mutatkozik meg művészeink csendes munkájának eredményeiben a magyar táj lelket formáló ereje, amely mostoha viszonyok között is tiszta magyar művészetet produkál.”⁵⁸ A bizonytalanság mindvégig tetten érhető a korabeli zsidó lapokban megjelenő ismertetésekben.

A következő kiállítást még ugyanabban az évben, 1943 szeptemberében nyitják meg a Zsidó Múzeum helyiségeiben. A *Múlt és Jövő* azt emeli ki, hogy a kiállítás a világégés közepette oázist teremtett, „a szépség, az emelkedettség utáni vágynak, az ég felé törésnek oázisát”.⁵⁹ Mintha az OMIKE és a Művészakció vezetése tudatában lett volna annak, hogy milyen kevés idejük van hátra a programok lebonyolításából, sokuknak pedig az életből is. Néhány hónappal később, 1944 februárjában megnyitják az utolsó, hatodik képzőművészeti kiállítást. A megnyitó beszédet Vető Sándor, a Budai Izraelita Hitközség alelnöke tartotta. Néhány mondata annak a történelmi tudásnak, ismeretnek a fényében fontos, amellyel akkor még sem az OMIKE rendezői, sem művészeinek jelentős része nem rendelkezhetett, de amit néhány hónappal később megélni voltak kénytelenek, és amelyet mi, utódok, már sajnos tudunk: „Gondok gyötrik a zsidó egyéneket [...]. De mi mégsem tudunk és akarunk megelégedni a tisztán vegetatív élettel, a primer szükségletek kielégítésével. Nekünk valami plusz is kell: olyasvalami, amiből kiérezzük Isten jelenvalóságát a világban, a lélek hatalmát az anyag felett. Ezt a pluszt, amelyre úgy áhítozik a zsidó lélek, a kultúrában és a művészetben, a könyvben, képben, szoborban és muzsikában találjuk meg. Dicsősége lesz a magyar zsidóságnak az eljövendő idők történetírói előtt, hogy jogi deklasszifikáltsága és szociális elesettsége idején is tudott erőt találni szép kiállítások szervezésére.”⁶⁰

A német megszállás, 1944. március 19-e után alig néhány héttel az összes zsidó szervezet, egyesület, így az OMIKE tevékenységét is betiltotta a Sztójay Döme vezette kollaboráns kormány. Voltak, akik a holokauszt áldozataivá váltak, voltak, akik elmenekültek, s voltak, akik a pesti, úgynevezett „nagy gettóban” vagy a „nemzetközi gettóban”, vagy éppen hamis papírokkal és ritkán nem zsidó segítők, embermentők közreműködésével bujkálva érték meg a felszabadulást.

Az OMIKÉ-t 1945-ben – az általunk vizsgált időszak utáni években – újjászervezik. Az Egyesület ebben a rövid időszakában erőfeszítéseket tett, hogy méltóképpen emlékezzen meg az 1939–1944 közötti évekről, az ott szerepet kapott művészekről, és nem utolsósorban az áldozatokról. 1951-ben története – más zsidó szervezetek történetével együtt – ismételten és végérvényesen befejeződött. Ezzel kijelöltetett a mi szerepünk, az utódoké. Megírni a magyar történelem legdicstelenebb korszakában élők egy részének történetét, azokét, akik lehetőségeik, képességeik szerint valamit, de nem is akármit: a magyar művészet folytonosságát, minőségét, teljesítményét mentették a szinte menthetetlen helyzetben. Kutatásunkkal ezt próbáljuk tenni, nem feledve, hogy ez csak az első lépések egyike, hiszen a történészekre, szociológusokra, művészettörténészekre és másokra még további feladatok várnak.⁶¹

Jegyzetek

¹ 1938–1944 között mintegy 21 zsidóellenes törvény és több száz rendelet született. Az első zsidótörvény szövegét lásd <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8070>, letöltve: 2013. február 16.

² A második zsidótörvény szövegét lásd <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8098>, letöltve: 2013. február 16.

³ Erről bővebben lásd Ungváry Krisztián: *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1919–1944. Jelenkor–OSZK, Pécs–Budapest, 2012. 419–433. o.*

⁴ Bánóczy László (1884–1945) rendező, színházi író, műfordító, az OMIKE Művészakció igazgatója.

⁵ Az OMIKE Művészakcióról. *Magyar Zsidók Naptára, 1941. 85–87. o.*

⁶ *Pesti Napló*, 1938. május 5. Csak néhány név az aláírók közül: Bartók Béla, Csók István, Darvas József, Féja Géza, Pálóczy Horváth György, Kodály Zoltán, Remenyik Zsigmond, Somlay Artúr, Szakasits Árpád, Zilahy Lajos.

⁷ 1938-ban alakult meg az American Joint Distribution Committee ösztönzésére a MIPI a Magyarországra menekülő külföldi zsidók, valamint a Magyarországról kivándorolni szándékozók támogatására. A segítségre szorulóak száma a zsidótörvények hatására megsokszorozódott. A Pártfogó Iroda tevékenységében mindhárom magyarországi zsidó vallási irányzat (ortodox, neológ, status quo ante) és a cionisták képviselői is részt vettek. A MIPI-hez többek között menekülttáborok, ingyenkonyhák tartoztak. A munkanélküliek számára ipari szakképző iskolákat állítottak fel, pénzzel, ruházattal, élelmiszerral segítettek a rászorulókat. Az anyagi háttér megteremtésére, a pénzgyűjtés lebonyolítására jött létre az OMZSA.

⁸ Hevesi Simon (1868–1943) rabbi, az OMIKE alapítója és egyházi elnöke.

⁹ Magyar Zsidó Levéltár, XI-A, T.77.65. Felhívás a zsidó magyar társadalomhoz. Az OMIKE új művész-akciója.

¹⁰ Így például Füzesi Róbert: Színház az árnyékban. Kolibri Kiadó, Budapest, 1990. 102. o.; Hasznos Judit–Garics Erika: Száz éves az OMIKE = Remény, 2009. tavasz, lásd <http://www.remeny.org/remeny/2009-tavasz/hasznos-judit-garics-erika-szaz-eves-az-omike>, letöltve 2013. február 16.; Palotás Katalin: Üldözöttek színháza = Remény, 2010. tavasz, lásd <http://www.remeny.org/remeny/2010-tavasz/palotas-katalin-uldozottek-szinhaza>, letöltve 2013. február 16.

¹¹ „Ósi hittel, becsülettel a hazáért!” OMIKE Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület 1909–1944. Szerk. Horák Magda. Háttér Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1998. A kötet alapvetően az Egyenlőség és a Magyar Zsidók Lapja OMIKE-vel kapcsolatos cikkeit gyűjtötte össze.

¹² Löw Lipót (1811–1875) rabbi, tudós, a magyar zsidóság asszimilációjának szorgalmazója.

¹³ Dr. Weiller Ernő: Az Országos Magyar Izr. Közművelődési Egyesület egy éve = Múlt és Jövő, 1913. május, 223–224. o.

¹⁴ 1920. évi XXV. tc. a tudományegyetemekre, műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról. Magyar Törvénytár, 1920. Franklin Társulat, Budapest, 1921. 145–146. o.

¹⁵ Múlt és Jövő, 1913. július, 295–296. o.

¹⁶ Szűkebb értelemben: elbeszélés, a zsidó szabadság története, az egyiptomi kivonulásra alapozva.

¹⁷ Weiller Ernő (1879–1944) az OMIKE ügyvezető alelnöke.

¹⁸ Az OMIKE kultúrotthonának munkája = Egyenlőség, 1926. február 20., 16. o.

¹⁹ 1938. évi 6.090. és 6.095. ME. sz. rendelet a színművészeti és filmművészeti kamaráról (1938. augusztus 26.). Magyarországi Rendeletek Tára, 1938. 1015, 1050. o.

²⁰ Dohnányi Ernő: Zenekamarai tervezet, 1938. október 13., Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem irattára, 1154/1938.

²¹ Ne engedjük veszni a zsidó művészeket! = Egyenlőség, 1938. szeptember 1., 8. o.

²² Múlt és Jövő, 1938. november, 286. o.

²³ A Magyar Zsidók Lapja, 1939. augusztus 24., 5–6. o.

²⁴ Múlt és Jövő, 1939. október, 275–276. o.

²⁵ Dr. Hevesi Simon, Vészi Józsefné, dr. Buday-Goldberger Leó, dr. Deutsch Ernő, dr. Weiller Ernő, dr. Friedmann Gyula.

²⁶ Magyar Zsidó Levéltár, XI-A, T.77.65, Felhívás a zsidó magyar társadalomhoz! Az OMIKE Művészakció.

²⁷ Ribáry Géza (1889–1942) ügyvéd, az OMIKE Művészakció fő szervezője.

²⁸ Stern Samu (1874–1946) üzletember, a Pesti Izraelita Hitközség elnöke, az 1944. évi megszállást követően az ún. Zsidó Tanács elnöke.

²⁹ Lévai Jenő: Írók, színészek, énekesek és zenészek regényes életútja a Goldmark-teremtől. Budapest, magánkiadás, 1943. 16–17. o.

³⁰ AZ OMIKE új művész-akciója = A Magyar Zsidók Lapja, 1939. október 26., 7. o.

³¹ Beszámoló az OMIKE Reprezentatív-estjéről = A Magyar Zsidók Lapja, 1940. március 21., 15. o.

³² Az OMIKE Művészakció első évadjának erkölcsi és anyagi mérlege = A Magyar Zsidók Lapja, 1940. augusztus 1., 4. o.

³³ Uo.

³⁴ „Szélesebb rétegekre is sugározzék a kultúra” = Képes Családi Lapok, 1940. szeptember 22., 38. szám, 12. o.

³⁵ „Szélesebb rétegekre is sugározzék a kultúra” = Képes Családi Lapok, 1940. szeptember 29., 39. szám, 19. o.

³⁶ Meghaladja e tanulmány keretét, hogy kitérjünk a kereszténységet felvett (az izraelita felekezetet elhagyó) polgárok, a mi esetünkben a művészek helyzetére. De annyit meg kell jegyezni, hogy ők végül is még rosszabbul járhattak, hiszen a korábban megcélzott társadalmi csoport, felekezet esetleges befogadása ellenére a „zsidótörvények” már rájuk is vonatkoztak, és az ilyen vagy olyan okból elhagyott zsidó felekezet nem kívánt segítséget nyújtani nekik.

³⁷ Kitértek az OMIKE műsorán = Képes Családi Lapok, 1940. november 10., 16. o.; Kitért zsidó az OMIKE művészakcióján = Képes Családi Lapok, 1940. november 17., 45. szám, 12. o.

³⁸ Zsidó türelmetlenség = Magyarország, 1940. november 20., 5. o.

³⁹ Az OMIKE Művészakció barátai. A Magyar Zsidók Lapja, 1941. április 17., 4.

⁴⁰ Számos, az OMIKE-ben szerepet kapó művész időről időre bevonult munkaszolgálatra. Így például Ámos Imre, Bolmányi Lajos festők, vagy Gárdonyi Lajos, Nagy György színészek, és még sokan mások.

⁴¹ 1941. évi XV. tc. „A házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről” szóló törvény, 1941. augusztus 8. Szövegét lásd <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8168>, letöltve 2013. február 16.

⁴² A Goldmark-terem előadásairól = A Magyar Zsidók Lapja, 1941. november 13., 6. o.

⁴³ Tömegesen jelentkeznek az OMIKE művészakció új pártoló tagjai = A Magyar Zsidók Lapja, 1942. július 23., 6. o.

⁴⁴ Mielőtt a függöny szétnyílik... Honnan érkeztek a művészek az OMIKE színpadára? = A Magyar Zsidók Lapja, 1943. február 25., 5. o.

⁴⁵ A kötetben, amely 1942. decemberében jelent meg, a közel 100 költő között olyan ma is ismertek szerepeltek, mint Kiss József, Palágyi Lajos, Emőd Tamás, Somlyó Zoltán, Szép Ernő, Várnai Zseni, Komlós Aladár, Pap Károly, Zelk Zoltán, Zsolt Béla.

⁴⁶ Az OMIKE Kultúrtańácsa új irodalmi akciót indít = A Magyar Zsidók Lapja, 1943. december 23., 4. o.

⁴⁷ Bálint Lajos: Művészbejáró. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1964. 247. o.

⁴⁸ A fellelt, de korántsem teljes adatok arra engednek következtetni, hogy a különböző hivatalos tárlatokon zsidó művészek nem állíthattak ki. Magángalériákban ugyanakkor bemutatásra kerültek még zsidó művészek alkotásai.

⁴⁹ Forrásunk a kiállító művészek személyét illetően egyértelműen a megtalált hat tárgylista volt. De újságcikkek arra engednek következtetni, hogy olyan művészek is kiállítottak, akik valamilyen okból az előzetesen elkészült „katalógusban” nem szerepeltek. Így például az első, 1939-es kiállításról beszámoló valamennyi lap, köztük A Magyar Zsidók Lapja (1940. január 25., 6.) a kiállító művészek között említi Berény Róbertet.

⁵⁰ Sós Endre: Zsidó festők = A Magyar Zsidók Lapja, 1939. június 30., 6. o.

⁵¹ Művészeti krónika = *Magyarság*, 1939. január 10., 13. o.

⁵² Az OMIKE képzőművészeti kiállításának nagy sikere = *A Magyar Zsidók Lapja*, 1940. január 25., 6. o.

⁵³ Naményi Ernő (1888–1957) közgazdász, művészettörténész, a Magyar Zsidó Múzeum igazgatója.

⁵⁴ Naményi Ernő: Zsidó művészek kiállítása = *Libanon*, 5. (1940)/1., 20–21. o.

⁵⁵ Major Dezső (1886–?) újságíró, író, filmrendező.

⁵⁶ Major Dezső: Az OMIKE Művészakció második képzőművészeti kiállítása = *Múlt és Jövő*, 1941. március, 43–44. o.

⁵⁷ Magyar zsidó képzőművészek tárlatnyitása = *A Magyar Zsidók Lapja*, 1942. január 15., 5. o.

⁵⁸ Az OMIKE Képzőművészeti csoportjának kiállítása = *A Magyar Zsidók Lapja*, 1943. április 22., 6. o.

⁵⁹ Az OMIKE képzőművészeti csoport V. kiállítás = *Múlt és Jövő*, 1943. október, 158. o.

⁶⁰ Megnyílt a Képzőművészeti Csoport téli kiállítása = *A Magyar Zsidók Lapja*, 1944. február 24., 10. o.

⁶¹ 2011-től kezdődően intenzív kutatást folytattunk Vizi Éva kolléganőmmel, hogy feltárjuk és megismertessük az OMIKE egész tevékenységét, de különösen azt az időszakot, amelyet 1939–1944 között „Művészakció”-nak neveznek. A kutatás, a dokumentumok, cikkek keresése még nem fejeződött be, mert remény van arra, hogy továbbiak fellelésével jobban és mélyebben ismerhető meg az Egyesület és a benne szerepet vállalók egész tevékenysége. A kutatást a következő intézmények támogatták: Magyar Zsidó Örökség Alapítvány (MAZSÖK), Open Society Institute, Tancsics Mihály Alapítvány. Köszönet illeti meg őket.

A lapszámunkban bemutatott képzőművészeti alkotások az alábbi gyűjteményekben találhatóak: Herman Ottó Múzeum, Miskolc; Jankay Tibor Művészeti Közalapítvány, Békéscsaba; Janus Pannonius Múzeum, Pécs; Kovács Gábor Gyűjtemény, Budapest; Magyar Zsidó Múzeum, Budapest; Nagy István Galéria, Baja; Óbudai Múzeum, Budapest; Petőfi Kulturális Közhasznú Nonprofit Kft./Orosházi Városi Képtár, Orosháza; valamint magántulajdonban. A fényképek közzétételéhez adott szíves hozzájárulásukat ezúton is megköszönjük.

Bán Béla: Fáradtság

Jankay Tibor: Anya gyermekkel

Glatter Gyula: Goldberger Leó, az OMIKE elnöke

Ámos Imre: Szentendrei táj

Csabai Ékes Lajos: Szent Péter templom

Bolmányi Ferenc: Fényváros